

Кулик Сергій – канд. політ. наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ FAN ID В КРАЇНАХ СВІТУ

Заходи безпеки на спортивних об'єктах завжди були актуальними. Так, під час правління прем'єр-міністра Великої Британії М. Тетчер ухвалили низку законів, що карали за насильство на стадіонах і прилеглих територіях. Також М. Тетчер ініціювала введення карток уболівальників, так званих «Fan ID», тобто своєрідних перепусток на спортивну подію. У зв'язку з цим виникла нова форма контролю за глядачами на стадіонах. Fan ID обмежують вільне відвідування футболу й дозволяють контролювати й отримувати інформацію про кожного, хто відвідує стадіон. Ці зміни вплинули як на шанувальників спорту, так й організаторів подій, що призвело до необхідності адаптації до нових правил.

Останніми роками заходи безпеки на футбольних матчах значно посилили, а у декількох країнах світу діють ідентифікаційні картки уболівальника. Першою системою Fan ID на іграх національного чемпіонату (Серія А, В та С) запровадила Італійська Республіка. Міністр внутрішніх справ Р. Мароні просував ідею «Tessera del Tifoso» у зв'язку з масовими заворушеннями на стадіонах, що кілька разів закінчилися трагедією. У сезоні 2009/2010 Міністерство внутрішніх справ Італії запровадило систему офіційно й з сезону 2011/2012 наявність Fan ID була обов'язковою для всіх, навіть незважаючи на те, що закон не був схвалений парламентом.

Паспорт вболівальника – це пластикова картка з чіпом, фотографією власника й основною інформацією про нього. Дітям до 14 років карта не потрібна, але її все одно можна отримати, заповнивши форму на сайті клубу. Після перевірки в системі правоохоронних органів вболівальнику надходить відповідь або зі схваленням, або з відмовою. Термін випуску картки – від 7 до 30 днів. Кожен клуб має свою власну картку вболівальника. Її вартість варіюється від 10 до 20 євро – кожен клуб встановлює свою ціну, деякі випускають безкоштовно за умови, що у фаната є сезонний абонемент. Fan ID в Італії – це банківська кредитна картка, з її допомогою можна купити квиток на гру, користуватися банківськими послугами. Міністерство внутрішніх справ унеможливило отримання картки вболівальника будь-ким, хто був засуджений, навіть без остаточного вироку, за злочини, скоєні на стадіоні протягом останніх п'яти років, або тим, хто отримав заборону на участь у заходах на стадіоні [2].

Вболівальники й відомі футболісти розкритикували запровадження картки вболівальника. Частина італійських клубів, наприклад, «Рома», об'єдналися з фанатами й погодили продавати квитки без карти вболівальника. Крім того, виник «чорний» ринок збуту ідентифікаційних карток. Їх продавали за підробленими документами – будь-хто міг потрапити на стадіон, заплативши трохи більше вартості квитка. Коли цю схему припинили, ультрас почали бойкотувати походи на

стадіон, що завдало збитків клубам – їхні керівники почали виступати за скасування Fan ID.

Згодом картка, що була створена як засіб контролю з боку уряду для виявлення небезпечних суб'єктів на стадіонах, стала атрибутом лояльності. Кожен клуб додав до документа низку додаткових послуг, спрямованих на те, щоб зробити життя вболівальника приємнішим: знижки на купівлю квитків і товарів з фан-шопу, прохід на заходи клубу й ранній доступ до продажів квитків.

Очевидний спад відвідуваності в одній із найбільш футбольних країн світу й жорсткі протести фанатів спонукали ініціаторів «tessera» пом'якшити проєкт. У серпні 2017 р. був підписаний Меморандум про взаєморозуміння. Відтоді наявність карти потрібна тільки для матчів, що їх правоохоронні органи вважають такими, що становлять високий ризик для громадського порядку, насамперед, дербі та ігор затятих суперників. З цієї причини клуби перетворили картку вболівальника на картку учасника. Сучасна «tessera» необхідна лише для купівлі квитка на виїзний сектор (купити квиток на домашню трибуну суперника ніхто не забороняє). Іноземним уболівальникам картка також не потрібна.

У чемпіонаті Туреччини з квітня 2014 р. діє карта «Passolig Card». У середовищі фанатів відома жорстокість турецьких ультрас: протягом багатьох років дербі та матчі в єврокубках закінчувалися кров'ю та різаниною. Фанати безперешкодно проносили на стадіони небезпечні предмети, що їх потім застосовували у бійках: ножі, палиці різних розмірів і гостроти, петарди. Уряд намагався з цим боротися, але не дуже успішно. Запеклі бійки траплялися навіть під час матчів. Використовуючи паперовий квиток, що не містив жодної особистої (ідентифікаційної) інформації, винуватці часто уникали покарання за свої злочини.

Крім того, у створенні карти «Passolig» не обійшлося без політики. У 2013 р. почалися масові протести у зв'язку з планами уряду вирубати дерева у парку Гезі на майдані Таксिम у центрі Стамбула. На їхньому місці планували побудувати торговельні центри й транспортні розв'язки. Активними учасниками акцій були футбольні фанати трьох місцевих і водночас найпопулярніших клубів у країні – «Галатасарай», «Фенербахче» і «Бешикташ». Ворогуючі угруповання фанатів об'єдналися, все завершилося зіткненням із правоохоронними органами. Парк вдалось відстояти, але президент Турецької Республіки Р. Ердоган вирішив взяти під контроль усі фанатські угруповання. Тому 14 квітня 2014 р. з'явився закон №6222 «Про запобігання насильству й безладу на спортивних об'єктах». Відповідно до нього всім бажаючим потрапити на стадіон двох вищих ліг потрібно було зареєструватися у системі квитків «Passo» й отримати картку «Passolig Card». Від паперових квитків відмовилися. Федерація футболу Туреччини пояснювала, що нововведення дасть змогу убезпечити трибуни від хуліганів, прискорить прохід на стадіон, а також завдасть потужного удару по «чорному» ринку квитків. Крім того, на всіх аренах ввели систему відеофіксації та розпізнавання обличь.

«Passolig Card» – це модифікована передплачена персональна кредитна/дебетова картка (MasterCard). На ній написано повне ім'я, номер паспорта, номер мобільного телефону, дата народження, фотографія й логотип клубу за який ви вболіваєте [7]. Документ включає функцію проїзного, а за допомогою акаунту в системі «Passo» у 2019 р. її функціонал розширили й тепер також можна забронювати квитки на концерти, шоу, в кіно, театр. Оформлення картки платне – вартість залежить від клубу, який підтримує вболівальник: чим

відоміша команда, тим дорожче обійдеться картка, всього сім цінових категорій. Так, фанати «Бешикташа» й «Галатасарая» платять 48,5 турецьких лір, «Фенербахче» – 48 лір, «Трабзонспора» – 40,5 лір, «Анкарагюджу» – 36 лір, інші – 27,5 лір. При цьому, якщо при реєстрації вболівальник вибрав якийсь конкретний клуб, то потрапити зі своєю картою на матч інших команд, в якому не бере участь його фаворит, він не зможе. Таке обмеження було введено для уникнення провокацій і сутичок. Середній час доставки картки становить 15 днів. Картку потрібно поповнювати щорічно, в іншому випадку вона буде деактивована й вболівальник втратить можливість купувати квитки. Комерційна система має переваги – зі створенням проєкту клубам пообіцяли відраховувати 47% прибутку від продажу кожної картки. Щоб купити квиток на футбол у Туреччині, потрібно сплатити за нього через «Passolig».

Для туристів і гостей на трибунах передбачений одноразовий пропуск. Його можна оформити на стадіоні – вартість становить 15 лір. При покупці необхідно вказувати ті ж дані, що й при оформленні повноцінної карти [6].

Турецькі фанати сприйняли систему протестами. Причин цього було декілька. По-перше, збір значної кількості інформації. Крім стандартної паспортної інформації, вболівальники повинні зазначати місце роботи, адресу фактичного проживання й сімейний стан. По-друге, картки випускав маловідомий «Aktifbank», пов'язаний із зятем Р. Ердогана. Вболівальники були переконані, що таким чином банк наповнював свою клієнтську базу, бо при оформленні «Passolig Card» вони автоматично ставали клієнтами банку. «Асоціація солідарності з правами вболівальників» («Taraf-Der»), що захищала права уболівальників, закликали повністю бойкотувати «Passolig». «Taraf-Der» подала на «Aktifbank» і федерацію футболу в суд, стверджуючи, що особисті дані фанатів не захищені, а запровадження «Passolig» суперечить Європейській конвенції з прав людини. Практика підтвердила правоту «Taraf-Der»: у листопаді 2014 р. перед дербі «Бешикташ» – «Фенербахче» через збій «Passolig» дані фанатів опинилися у відкритому доступі. Тоді «Aktifbank» і ТФФ випустили шаблонну заяву: «Ми розуміємо почуття вболівальників із цього питання та приймаємо їхні вимоги. Ми змінимо роботу системи відповідно до їхніх побажань». Розгляд справи тривав довго. Отримавши відмову від судів нижчої інстанції, «Taraf-Der» намагалась її оскаржити у Конституційному суді, але безуспішно. По-третє, разом із «Passolig» ввели систему відеофіксації – на стадіонах встановили систему відеоспостереження із розпізнаванням особи. Після її введення порушникам блокувати «Passolig» і виписували їм тривалі заборони на відвідування – від трьох до шести ігор. Тому фанати оголосили, що не будуть оформляти «Passolig Card». Відвідуваність матчів зменшилась (у середньому на 50–60%), клуби – втратили доходи й спонсорів, але уряд не змінив свого рішення. Вболівальники протягом чотирьох років бойкотували систему, але у 2018 р. почали поступово повертатися на трибуни.

Невдоволення фанатів перед виборами 2018 р. намагався використати М. Індже, кандидат у президенти Туреччини від опозиційної Республіканської народної партії. Він заявив: «Passolig» служить двом цілям. Одна – фінансування поплічників Р. Ердогана, а інша – створення профілю людей. Тож, коли Ердоган вийде на стадіон, вони не зможуть його освистати. Це поліцейський запобіжний

захід» [3]. Однією з передвиборчих обіцянок М. Індже було: «Якщо мене оберуть, я негайно скасую «Passolig» [8].

У лютому 2024 р. Асоціація футбольних клубів прийняла рішення, що після закінчення сезону 2023/24 припиняє діяти контракт двох найсильніших ліг країни з «Aktifbank», який випускав картки «Passolig», а клуби матимуть можливість самостійно займатися реалізацією квитків або укласти контракти з різними підрядниками для створення системи з їхнього продажу. Це рішення однак не означало, що потрапити на трибуни можна без реєстрації в системі «Passo» [9]. Асоціація нагадала про те, що закон «Про запобігання насильству й безладу на спортивних об'єктах» продовжує діяти, тому надавати свої паспортні дані та реєструватися в системі для походу на футбол все ще потрібно.

У Мексиці рішення про впровадження Fan ID прийняли усередині січня 2022 р. Причин було лише дві. Перша – гомофобні вигуки, що регулярно лунали з трибун, і за які мексиканських фанатів неодноразово карали. Друга – масова бійка на стадіоні «Коррехидора» в Керетаро 5 березня 2022 р. Між фанатами «Атласу» й «Керетаро» після фінального свистка виник конфлікт, що переріс у бійку, під час якої постраждало 26 осіб, з них троє були доставлені до лікарень у важкому стані.

Концепцію цифрового обліку глядачів представили у Мексиці в листопаді 2022 р. [5]. Спочатку система запрацювала на матчах збірної Мексики. Футбольна федерація Мексики намагалася таким чином гарантувати, що «футбольні матчі будуть сімейним видовищем для всіх, вільним від проявів дискримінації, де вболівальники знайдуть середовище здорового співіснування». Для іноземних вболівальників, які відвідують стадіон, ідентифікатор вболівальника також обов'язковий [4]. Після цього Федерація футболу Мексики прийняла рішення, що це буде діяти й у матчах національного чемпіонату вищого дивізіону. До квітня 2023 р. підключити систему Fan ID міг кожен клуб за бажанням. Починаючи з 20 квітня 2023 р. із 16-го туру чемпіонату, електронний документ потрібний для фанатів усіх 18 команд на 17 стадіонах найвищої професійної футбольної ліги Мексики (Liga MX) [1].

Для всіх уболівальників є обов'язковим пред'явлення паспорта вболівальника біля входу на стадіони [10]. Fan ID Liga MX – це QR-код, що зберігається у телефоні. Квитки, придбані для відвідування матчів, пов'язані із особистими даними вболівальників, що зберігаються в єдиному онлайн-реєстрі. Під час реєстрації вносять ім'я, дату народження, фотографію й біометричні дані, сімейний стан, рід занять, адресу, номери контактних телефонів, адресу електронної пошти та посвідчення особи. У Мексиці Fan ID обов'язковий навіть для дітей. Важливо, що інформацію збирає Федерація футболу, а не держава. Отримати доступ до них правоохоронні органи можуть тільки після офіційного запиту.

Введення Fan ID Liga MX у Мексиці сприйняли спокійно. Уболівальникам, футболістам, тренерам, журналістам набридло втрачати очки від дій хуліганів. Крім того, у Мексиці ніхто не пов'язує запровадження Fan ID із посиленням державного контролю над громадянами й вболівальниками.

Отже, запровадження картки вболівальника у різних країнах світу викликало суперечливі результати. Основною причиною їхнього запровадження були масові заворушення на трибунах. До переваг застосування Fan ID належить: прискорене проходження контрольно-пропускних пунктів, прозорість та можливість

відстеження входу та виходу вболівальників; можливість створення єдиної бази даних, що дає змогу проводити маркетингові дослідження та покращити фанатський досвід. Серед шанувальників футболу існують різні думки щодо цього: деякі вважають, що це ефективний спосіб підвищити порядок на трибунах, тоді як інші вважають це обмеженням своєї свободи. Це здебільшого характерно для країн із недемократичними політичними режимами, наприклад, Туреччини. Запровадження карток на законодавчому рівні тут пов'язують із політизацією спорту в країні, а саме, особистим втручанням президента Р. Ердогана у діяльність клубів, національної федерації та всезростаючим контролем державної влади над громадянами.

Висновки. Як засіб державного контролю для виявлення небезпечних осіб на стадіонах Fan ID згодом стала інструментом лояльності, що його використовують клуби у різних країнах світу. Футбольні клуби до початкового призначення картки додали низку інших послуг, спрямованих на те, щоб враження вболівальників від перебування на стадіоні були більш приємними. Тому поступово карти вболівальників запроваджують у різних країнах світу на різних рівнях.

Список використаних джерел:

1. A partir del 20 de abril, FAN ID obligatorio. URL: <https://ligamx.net/cancha/detallenoticia/42744/a-partir-del-20-de-abril-fan-id-obligatorio>.
2. Cos'è la tessera del tifoso: costi, come funziona e come farla. URL: <https://www.dazn.com/it-IT/news/calcio/cose-la-tessera-del-tifoso-costi-come-funziona-e-come-farla/3j77c9b1cpek13wqizufjsjb>.
3. Cumhurbaşkanı Adayı İnce: «Wikipedia'yı Açıp, Passolig'i Kaldıracağım». URL: <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/adana/cumhurbaskani-adayi-ince-wikipediayi-acip-passoligi-kaldiracagim-12813453>.
4. FMF anuncia que pedirán Fan ID para asistir al México vs Jamaica. URL: https://www.espn.com.mx/futbol/mexico/nota/_/id/11795029/mexico-vs-jamaica-fmf-anuncia-que-peidiran-fan-id.
5. Hernandez C. After last year's fan violence in Queretaro, has Fan ID technology ensured safety for Liga MX fans? URL: https://www.espn.com/soccer/story/_/id/37673027/after-last-year-fan-violence-queretaro-fan-id-technology-ensured-safety-liga-mx-fans.
6. How do I get a Passolig card? URL: <https://www.turkishfootballnews.com/how-do-i-get-a-passolig-card/>.
7. Jean-Benoit. Comment acheter une carte Passolig pour assister à un match de football en Turquie? URL: <https://www.tourdumonde5continents.com/comment-acheter-une-carte-passolig-pour-assister-a-un-match-de-football/>.
8. Muharrem İnce: Anketler Erdoğan'ın uykusunu kaçırır. URL: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44347647>.
9. Passolig kalktı mı, ne zaman sona erecek? Son dakika Kulüpler Birliği'nden önemli açıklama. URL: <https://www.ntvspor.net/futbol/passolig-kalkti-mi-ne-zaman-sona-erecek-son-dakika-kulupler-birliginden-onemli-aciklama-65d3439e15d2e0006321f5db>.

10. Torres M., Gittins W. Liga MX introduces FAN ID: How can I get one? URL:
<https://en.as.com/soccer/liga-mx-introduces-fan-id-how-can-i-get-one-n>.
